

De kracht van de liefde

Hoofdstuk 1

‘Jij bent de beul.’

Met grote schrikogen kijkt Gard naar de man die hem een groot mes in zijn handen duwt en hem bemoedigend toeknikt. Om hem heen wordt gelachen. Gard ziet spottende ogen, afgetobde gezichten vol bruine groeven. De mannen dragen armoedige kleren die om hun schouders slobberen. Zijn vader en zijn broers staan ertussen. Ook zij hebben schik in zijn verschrikte gezicht. Maar de lol is er gauw af. De mannen pakken hun schop op en dalen af naar waar ze de dag ervoor gebleven zijn. Onder in de put staan Toon en Job, de oudere broers van Gard, veen af te steken. Wat hoger staat zijn vader. Die is intussen opgeklommen en verdient ook iets meer, al blijft het een hongerloontje. De locomobiel, een rijdende stoommachine die op rails over het veen wordt voortbewogen en de persmachine aandrijft, raakt op stoom. De mannen gooien de afgestoken klot op de jakobs ladder die het omhoogbrengt en het door de persmachine drijft. Een mes snijdt de geperste streng doormidden. Weldra braakt de turfpersmachine de eerste turf uit. Gard krijgt van de opzichter een por in zijn rug. ‘Opletten, daar komt het! Slaan!’

Met twee handen heft Gard het zware beulsmes en laat het met een klap neerkomen. Doormidden. De opzichter knikt goedkeurend. De eerste turven zijn op juiste lengte. Met de klap van Gard liggen er nu vier turven op elke plank. Hij slaat opnieuw. Steeds weer kliëft hij de natte turf op juiste lengte. Na tien minu-

ten beginnen zijn armen pijn te doen en branden zijn schouders. Tranen prikken in zijn ogen, maar hij moet door. ‘Niet mauwen, het went vanzelf,’ zei vader. ‘Laat zien dat je een Donkers bent!’

Gard veegt met zijn mouw langs zijn neus. Hier staat hij dan, op de plek waar vader en zijn broers ook ooit begonnen zijn. Gard wist het zo zeker. Hij ging de turf niet in. Hij niet! Vader kon hoog of laag springen, Gard wilde boer worden. Hij zou zich verhuren als boerenknecht en zo het vak onder de knie krijgen. En ooit, ooit zou hij een eigen boerenbedrijf beginnen. Voorzichtig met één koe, wat schapen, een varken en een toom kippen. Later zou hij uitbreiden. Boer op eigen land. Aardappelen verbouwen, velden vol wuivend koren of boekweit, wat het hier ook best doet. ’s Avonds met zijn armen over het damhek hangen, samen met zijn vrouw de weilanden en het vee bekijken. Hij zou haar de koeien aanwijzen, ze bij hun namen noemen, want een boer kent zijn beesten op een prik.

De kinderen van de hei gingen naar school en net zo vaak niet. Dan moesten ze hun ouders in het veen helpen. Van moeder mocht Gard nooit verzuimen, vader was daar makkelijker in.

De meester probeerde vader nog over te halen om Gard een vak te laten leren. ‘Gard heeft een helder verstand, er zit meer in die jongen,’ pleitte de meester.

‘Dat is mooi,’ knikte vader, ‘dat zal hem later goed van pas komen. Maar jullie hebben genoeg geleerdheid in zijn hersens gepompt, het wordt tijd dat hij de handen uit de mouwen steekt, hij gaat de turf in.’

En daarmee was de kous af.

Lang heeft Gard om het huis mogen hangen. Na schooltijd melk en verzorgde hij de geit. Hij schildte de aardappelen, ruimde het huis op, verschoonde één keer in de maand de bedden en mestte het konijnenhok uit. Maar zo gauw hij met dat alles klaar was,

trok hij het bos in en liep zijn strikken na. Telkens een paar, meer durft hij niet. Vader wilde het niet hebben, wees hem op het gevaar. Maar dat is Gard zijn makke. Gevaar trekt. Toch, als Gard met een lekker konijntje thuiskwam, ging vader niet eens zo heel erg tekeer. En zijn broers knipoogden naar hem wanneer ze aan de vette kluif zaten. Dat strikken zetten heeft Gard van Cobus, de oude stroper, geleerd. Toen de man naar het oudemannenhuis ging, gaf hij Gard een jutezak vol spulletjes. Die zak is zijn grootste schat, die hij achter in de verste hoek van de aardappelhut bewaart. Maar ook van stropen komt niet veel meer als hij alle dagen naar het veen moet.

Deze eerste dag porde vader hem om vier uur wakker. Na een vluchtig gegeten boterham gingen ze op pad. Ieder met een trommeltje brood, dun belegd met spek, en een fles water aangelengd met een scheut azijn. In de vale ochtendschemer trokken ze over de hei. Toon voorop met de kruiwagen waar de stikkers en de schoppen op lagen. Daarachter vader met Job en daar weer achter Gard. Hier en daar kon je de silhouetten van de huisjes en plaggenhutten al onderscheiden. Alles leek in diepe rust, maar toen gingen deuren open, mannen, vrouwen en kinderen kwamen tevoorschijn en liepen zwijgend achter elkaar aan het veen in.

Vrouwen en kinderen stapelen de halfgedroogde turven of keren ze. Vrouwen in haveloze kleren, kinderen met ernstige en vroegoude gezichtjes.

Het veen is in wijken verdeeld, tussen deze wijken zijn sloten gegraven voor de afwatering.

Elke wijk heeft zijn nummer. Steeds vallen mensen uit de stoet om naar hun wijk te gaan. Tot Gard met zijn vader en broers als enige overblijft. Zij gaan naar de achterste wijk, waar anderen ook net arriveren. En dan de hele dag buffelen in de turf.

's Middags om zes uur is het werk gedaan. Moe, hongerig,

bruin en smerig banjeren ze op huis aan. Het is allemaal werk wat op het lijf aankomt. Vader, Toon en Job zijn vaak zo moe dat ze amper kunnen eten. Na de aardappelen en pap duiken ze meteen de bedstee in.

Gard krijgt weer een harde por in zijn rug. ‘Wat sta je nou te suffen? Let op!’

Hij slaat opnieuw. Keer op keer. Verderop staat de afpakker die de plank van de lopende band haalt en keert op het legveld. Daarna zet hij de plankjes terug op de onderste staalkabel van de transporteur die ze weer naar voren brengt.

Overall staan natte turven, zover je kunt kijken. Later komen de vrouwen ook hier om te stapelen. Gard heeft dat vaak genoeg met zijn moeder gedaan. Ze stapelden de turven als een muurtje, of in het rond, of soms als een grote rechthoekige bult. Later moesten al die turven worden gekeerd. Nat boven, droog onder, net zolang tot ze voldoende gedroogd zijn om verscheept te kunnen worden. Woog zo’n turf eerst nog om en nabij zes kilo, eenmaal droog en gekrompen wogen ze geen kilo meer. Maar moeder is er niet meer. Moeder, die tot op het laatst met haar dikke buik in de turf werkte. Moeder met haar afgetobde lijf. Ze moest wel. Wilde de vrouw niet meewerken, dan kon de baas de man ook niet gebruiken. Het is alweer vier jaar geleden dat moeder ging hemelen samen met het pasgeboren zusje. Wat waren ze blij met dit nakomertje, en ook nog eens een meisje! Maar na een paar dagen kreeg moeder hoge koorts en kon het kindje niet meer voeden. Ze had gewoon geen melk. Vader haalde bij een boer vette koeienmelk, maar dat kon het zusje niet verdragen. Toen vader eindelijk de dokter erbij haalde was het te laat. De dokter kon moeder niet meer oplappen. Beiden waren te veel verzwakt en stierven dezelfde dag nog. Toen heeft de dokter vader de huid vol gescholden; hij had te lang gewacht. Daarom drinkt hij nu weleens te veel. Schuldgevoel vreet aan een mens.

Na moeders overlijden werd het een mannenhuishouding. Maar daar storen ze zich niet aan. In hun hut kan een blind paard tekeergaan.

Gard heeft al een paar keer gekeken naar de zon, die nu recht aan de hemel staat. Zouden ze onderhand niet eens pauze krijgen? Hij is flauw van de honger. Eindelijk gaat de fluit, de machine valt stil. De mannen kruipen bij elkaar, pakken hun boterhammen en eten zwijgend. Zo af en toe heffen ze hun gezicht en koesteren ze zich in de warmte van de zon. Gard zit er nog onwennig tussen, maar niemand let op hem. Plots stoot zijn broer hem aan en vraagt of hij lol in het werk heeft. Gard antwoordt niet en haalt zijn schouders op. Hij heeft geen zin om te praten. Alles doet hem zeer. Na een dik halfuur krabbelen de mannen overeind, en met een verse pruim achter hun kiezen dalen ze opnieuw in de veenkuil af. Ook Gard pakt het beulsmes weer op. De machine raakt op stoom en daar komt de vette streng veen al aan. Hij heft zijn armen en klieft.

Zo na het eten gaat het wat gemakkelijker. Het is alsof hij nieuwe energie heeft gekregen. Maar na een uur is dat verbruikt. Steeds vaker wrijft hij over zijn gezicht, dat onder de smerige vegen zit. Aan het eind van de dag is hij gebroken. Dapper en met een waas voor zijn ogen sjokt hij achter zijn vader en zijn broers op huis aan. Eerst langs het water, dan over de brug, langs de straat richting het dorp om daarna de hei op te gaan.

In de verte klinkt hoefgetrappel. Vader trekt Gard naar de kant van de weg. Daar komt de prachtige tilbury van de veenbaas aan. De wagen wordt getrokken door een dun, zwart paard. Met grote ogen kijkt Gard naar het deftige gerij.

‘Pet af!’ sist vader. Snel trekken zijn vader, Toon en Job hun pet af. Alle drie staan ze met de pet in de handen, te wachten tot het gerij langsdendert. Wanneer de wagen ze passeert, buigen vader en zijn broers zelfs een beetje.

Gard, die zijn pet nog opheeft, kijkt vol bewondering naar het lenige, slanke paard. Naast de veenbaas zit een meisje met blonde krullen die prachtige kleren aanheeft. Gards mond valt open. Het is Evelina! Een moment ontmoeten hun ogen elkaar. Ze gaat staan, kijkt achterom en steekt aarzelend haar hand naar hem op. Dan is de wagen voorbijgereden, en stof waait in hun gezicht. Meteen heeft Gard een klats om zijn oren van vader te pakken. Zijn pet valt op de grond.

‘Wel verdorie, je hoorde me toch? Doe voortaan je pet af als meneer Westers langs komt rijden! Wil je ons brodeloos maken?’

Gard raapt zijn pet op en slaat hem nijdig op zijn knie uit. Hij strijkt zijn donkere haar naar achteren en zet de pet weer op. Een beetje schuin, een beetje achterover, een beetje tegendraads. Zijn oor gloeit. Hij perst zijn lippen op elkaar en kijkt met fonkelende ogen de wagen na. Waarom zou hij zijn pet afdoen voor Evelina? Hij is twee jaar ouder dan zij. Vroeger speelden ze wel met elkaar. Verstoppertje achter de turfmijten, of ze trokken de hei over terwijl hij haar van alles vertelde over de dieren en de planten. Hij ving voor haar een prachtig heideblauwtje dat tot haar grote vreugde op haar hand bleef zitten. Hij vertelde over de zeldzame klauwier met zijn grijze kop, zijn scherpe snavel, roodbruine rug en zwarte oogstreep. Hoe die zijn prooi met zijn scherpe nagels aan een doorntak spietst om het daarna te verorberen. Soms zagen ze elkaar weken niet, dan had ze weer straf en mocht ze niet met hem of de andere kinderen van de hei spelen. Dan stond ze plots weer voor hem en bracht als zoenoffer een sinaasappel mee die ze samen deelden. Evelina was een wildebras. Ze wist keer op keer te ontsnappen aan haar bazige tante. Net als hij had ze geen moeder meer. Dat schepte een band. De laatste jaren heeft hij haar niet meer gezien. En nu zit ze daar ineens, opgeprikt in die rijkversierde koets.

Moe van de lange en ongewone dag sjokt hij achter zijn vader en broers aan. Vader moppert dat de dagen al langer lijken te duren. Gards maag voelt hol en hij knikt bijna door zijn knieën. Het is nog een hele wandeling voor ze terug zijn op de heide. Het uitgesleten pad loopt zwaar door het rulle zand, maar het is altijd nog beter te doen dan in de winter. Dan is het hier een grote modderpoel. Eindelijk bereiken ze hun huis met het kleine lapje grond erachter. De woning is niet meer dan een puntdak op een stukje uitgegraven grond. Het dak bestaat uit heideplaggen, waarbij in de zijkant de schoorsteenpijp steekt. Maar de voorkant is van hout met links en rechts een raam van glas erin. Voor de ramen hangen gordijntjes, nog door moeder zelf genaaid. De hut heeft twee vertrekken. Vooraan is het woongedeelte met in het midden een tafel met vier stoelen eromheen. In de rechter zijwand zitten twee bedsteden achter elkaar. Daar slapen Gards vader en de twee broers. Aan de linkerwand staat de kachel. In het achterste vertrek is een afgetimmerd hok voor de geit en daarnaast, op de lemen vloer, ligt een stromatras met een paar oude jassen.

Daar slaapt Gard.

Evelina springt op. Dat is Gard, haar vroegere vriendje! Aarzelend steekt ze haar hand op.

Jacob Westers kijkt zijn dochter aandachtig aan. ‘Ken je hem?’ ‘Nee,’ zegt ze, en ze gaat gauw weer zitten en wendt haar hoofd af. Werkt Gard nu ook al in het veen? Dat was toch wat hij niet wilde? Hoe vaak is ze niet met hem over de hei getrokken? Hij kon zo boeiend vertellen, ze bewonderde hem, hing aan zijn lippen. Het was fijn om te zwerven over de uitgestrekte hei! Het rook naar turf, hars en naar brem. Mooier dan in augustus, wanneer de hei paars bloeit, heeft ze het hier nog nooit gezien. Gard was de beste van de klas heeft hij weleens verteld. Hij wilde verder

leren. Dat is er dus niet van gekomen. Nu doet hij ook braaf wat anderen van hem verlangen en voor hem bepalen. Gard werkt nu, net zoals bijna iedereen hier, voor papa. Haar papa die nergens aandacht en tijd voor heeft, behalve voor de veenderij.

Met gefronste wenkbrauwen duikt Jacob Westers opnieuw in zijn paperassen en leest verder. Toch kijkt hij nog even achterom. Wie was die jongen die zijn pet niet voor hem afdeed? Het is dat hij haast heeft en Evelina op tijd moet afleveren bij die kostschool, anders had hij het rijtuig laten stoppen en die blaag een berisping gegeven.

Evelina leunt met gesloten ogen achterover in de kussens. Zo gaat het dus. Gard verplicht turfsteken in het veen en zij op weg naar een internaat. Ze weet niet wat erger is. Zij is in ieder geval bevrijd van die vreselijke tante Catharina die thuis de dienst uitmaakt. Nadat mama jaren geleden ziek is geworden en overleed, nam tante Catharina, de zus van mama, onmiddellijk de zorg van hun huishouding over. Sindsdien is het leven een groot drama. Van de een op de andere dag mocht Evelina niet meer buiten spelen, en al helemaal niet met de kinderen van de hei. Niet meer op de turfmijten klimmen of het bos intrekken. Tante maakte uit met wie ze moest spelen. Maar die kinderen waren zo saai. Gelukkig was er altijd wel een moment dat tante niet oplette en Evelina kon ontsnappen. Ziedend maakte ze tante, en dat was precies haar bedoeling. Maar het mens nam altijd wraak. Wanneer ze Evelina te pakken had, stopte ze haar uren in de bezemkast, waar het stonk naar natte dweilen. Soms vluchtte Evelina op blote voeten en bruin van de turf naar de werkkamer van haar papa om bescherming te zoeken in zijn armen. Maar papa geloofde niet dat tante zo gemeen in haar arm kneep en in haar oren gilte. Hij geloofde ook niet dat tante expres zeep in haar ogen en mond smeerde als ze haar in bad stopte, aan haar haren trok bij het uitkammen. Hij geloofde

zelfs niet dat tante haar met een gloeiende stopnaald achternazat om gaatjes in oren te prikken omdat ze oorbellen moest dragen! Papa lachte alsof het een goeie grap was en duwde haar wrevelig zijn werkkamer uit. En dan dat triomfantelijke, valse lachje van tante. Evelina had al snel in de gaten dat tante Catharina levensgevaarlijk was!

Een paar maanden geleden opperde tante het onzalige plan om Evelina een gedegen opleiding te laten volgen op een gerenommeerde kostschool.

‘Jacob, jouw dochter is een halve wilde aan het worden, alsof het er een van de hei is. Ik heb mijn zuster op haar sterfbed beloofd een dame van Evelina te maken. Hoe kan ik me aan die belofte houden als jij alles maar goedvindt wat ze uitspookt?’

Jacob, die de ruzies tussen de dames meer dan zat was, vond het een prima oplossing. Hij had het nu eenmaal te druk met zijn veenderij om zich ook nog eens met de opvoeding van zijn dochter te bemoeien. Evelina is twaalf jaar. Ze heeft lang genoeg kunnen spelen. Catharina heeft gelijk, het wordt tijd dat zijn dochter een dame wordt. Daarom brengt hij haar vandaag voor zes lange jaren naar een kostschool. Hij zal haar missen, maar het is het beste voor hen allemaal.

Het spijt Evelina niet dat ze weggaat. Hoe verder van haar tante, hoe liever het haar is. En met papa kan ze al helemaal niet meer praten. Die trekt toch partij voor tante Catharina. Hij geeft tante het antwoord dat hij denkt dat ze wil horen, enkel om van het gezeur af te zijn. Hij is zeker bang dat het mens ervandoor gaat als ze haar zin niet krijgt en dat hij er dan alleen voor komt te staan. Evelina hoopt dat ze zich beter gaat voelen nu ze van haar tante verlost is. Wie weet krijgt ze op die kostschool wel een paar leuke vriendinnen.

En als het daar gezellig is, vliegen zes jaren zo om.

Het is waar. Het begint te wennen. Kon Gard aan het einde van de eerste dag nog amper het beulsmes omhoog krijgen, nu slaat hij erop los. Hij krijgt er plezier in. En wordt hij moe, dan denkt hij aan iemand die hij op zijn lazer wil geven. Bijvoorbeeld die jongen die hem vroeger op school pestte, dan beeldt hij zich in dat diegene hier voor hem op de band ligt. Het geeft een hoop lol. Nu slaat hij de streng geperste bagger doormidden alsof het boter is. Hij wordt breder in de schouders, gespierder in zijn armen. Ook heeft hij er een nieuwe taak bij gekregen. Hij moet zorgen dat het mes boven de persmond schoon blijft. Zo niet, dan moet hij de hefboom omhooghalen en de turf die blijft kleven, verwijderen. Aan het einde van de week loopt hij trots mee om net als vader en zijn broers zijn loonzakje op te halen. Dat gebeurt in het dorpscafé Westers, ook eigendom van de veenbaas.

Daar zit de opzichter achter een tafeltje met de loonzakjes voor zich. Maar voor ze die krijgen, mogen ze eerst op kosten van de baas een borrel halen. Een gratis borrel! Wie durft er nog te beweren dat de baas een vrek is?

Een paar uur voelen ze zich rijk. Ze hebben weer drinkgeld en kunnen er voorlopig tegenaan. Laat de jenever maar vloeien, het haalt de scherpe randjes weg, het maakt het leven leuker.

Gard lust geen borrel, maar hij haalt hem wel, want zijn vader drinkt hem op. Vader en de broers blijven hangen, net zoals bijna iedereen hier. Want na die ene borrel hebben ze de smaak te pakken. Maar bij het ophalen van het loonzakje wordt de rekening vereffend. Dan blijft er niet veel over. Zo verdwijnt meer dan de helft van hun zuurverdiende centen weer in de la van bolle Bertus de kroegbaas, die zich hier ook voor Westers in het zweet werkt.

Maar nu is het zaterdagmiddag. Mannen, vrouwen en kinderen, iedereen is blij dat het werk er weer op zit. De mannen pruimen verse tabak of steken hun pijp in de brand. Ze fluimen lukraak op

de grond of ze blazen grote blauwe wolken de lucht in. Ze wisselen de laatste nieuwtjes uit, want iedereen let op iedereen. Niets blijft verborgen. Niemand let op Gard, die in zijn eentje naar huis slentert. De helft van zijn loon telt hij voor vader uit op tafel, de andere helft stopt hij onder zijn stromatras. Dan pakt hij vaders geweer en de patronen, stapt in zijn vetleren laarzen en met het geweer over zijn schouder trekt hij over de hei de bossen in.

Wie weet vindt hij een haas of konijn in zijn strikken. Of krijgt hij er een in het vizier.

Het leven van een turfsteker is weinig opwindend. Jaren rijgen zich aaneen. Slapen, eten en werken, en dat laatste het langst en het hardst. Dagen van twaalf tot vijftien werkuren zijn niet vreemd. Zowat het hele jaar door is er werk in het veen. Behalve wanneer vorst en sneeuw het land teisteren. Wanneer de grond hard is als graniet en de turfgravers van ellende achter de kachel kruipen. Dan is het kou en armoede lijden in de tochtige plaggenhutten. Ook met het andere winterwerk is het dan gedaan. Het afbonken van de begroeide bovenlaag gaat ook niet meer. De turfstrooiselfabriek krijgt geen aanvoer aangeleverd en ook daar worden de mannen naar huis gestuurd.

Na een paar donkere, koude maanden raken de mannen uitgewinterd. Ze verlangen naar het voorjaar en op een dag is het zover! De vorst raakt uit de grond, ze kruipen uit hun huizen. Ook al is de hei nog grauw en troosteloos, hun handen hebben weer werk.

Gard ploetert nu alle dagen naast zijn broers in de langgerekte kuil. Zijn laarzen zuigen in de modder en met zijn schop steekt hij dikke bonken veen af. Moeiteloos werpt hij de klot op de jakobsladder, waar nu een jong broekie het beulsmes hanteert. Ook graaft Gard sloten voor afwatering op een heel nieuw stuk. Die zwarte bagger wordt over het land verspreid. Wanneer de bagger

voldoende gedroogd is, trapt hij met plankjes onder zijn klompen het veen aan. Daarna steekt hij met zijn stikker de turven op maat en legt ze opzij. Later komen de vrouwen ze stapelen.

Gard droomt niet meer over een eigen boerderij. Over zijn vee-stapel en sappige weilanden. Hij beseft maar al te goed wat een malle ideeën dat waren. Te hoog gegrepen voor een jongen van de hei. Een luis blijft een luis die je makkelijk kunt doodknijpen. Hij weet nu hoe het leven in elkaar steekt. De dominee houdt je gedwee en de baas arm. Je verdient te weinig om fijn van te leven en te veel om dood te gaan. Ook al had hij mogen doorleren, iets proberen te bereiken, een kind van de hei zou hij altijd blijven. Hij heeft er vrede mee, nu wil hij niet anders meer. De hei is zijn thuis. Hij is inmiddels een kop groter dan zijn vader en breder en gespierder dan zijn beide broers. Sinds een jaar slaapt hij in de kamer, in de bedstee. Hij heeft het bed helemaal voor zich alleen, want Job en Toon zijn inmiddels getrouwd. Ze wonen met hun vrouwen even verderop in een gemetseld huis met rode dakpannen, wat ze huren van de veenbaas. Een hele verbetering wat wonen en gerief betreft. Maar ook bij de broers is het geen vetpot, hun beide vrouwen werken net zoals de andere vrouwen hier, in het veen. Ze stapelen en keren de turven. Nat boven, droog onder, tot ze genoeg gedroogd zijn en naar een turfschip gekruid kunnen worden. Dat kruien is mannenwerk. Eerst wordt het ruim volgestort, daarna komt de deklust. Dat doen de vrouwen. Er moet met precisie gestapeld worden zodat de lading niet gaat schuiven. Dat volladen van een schip verdient aardig en als je moe wordt, komt de schipper met de jeneverfles op de proppen zodat je er weer een poos tegenaan kunt. Maar het blijft beestenwerk.

Als het zondag is hoeven ze even niet te werken. Met het stof nog in de ogen wassen ze zich in het kanaal. Want dat is altijd nog helderder dan het bruine water uit de welput. Toon en Job

komen iedere zondag met hun vrouwen uit de kerk koffiedrinken en meestal blijven ze ook eten, want ze weten dat Gard voor een malse bout zorgt. Vader zegt al lange tijd niks meer van dat stropen. Die ene keer dat er vlees op tafel komt, eet hij lekker mee. Zijn jongens zijn hem boven het hoofd gegroeid. Hij kan ze niet meer commanderen en in het gareel houden. Ooit heeft hij het geweer verstopt omdat Gard het te bont maakte, maar na een week sjacherde die doerak weer doodgemoedereerd met het wapen over zijn schouder de bossen in.

Wat is zes jaar? Het vliegt om met een duizelingwekkende snelheid. Op een dag ben je schor, breekt je stem en klink je als een man. Je bent apetrots op dat beetje vlas wat onder je neus groeit. Je wordt serieus genomen, je zit er niet meer voor spek en bonen bij, er wordt plots naar je geluisterd.

Zo is het ook met Evelina. Ze keek op een dag in de spiegel en zag dat ze een vrouw geworden was. Als jong meisje werd ze naar kostschool gestuurd om nu als een dame met een diploma op zak terug te keren. Jacob Westers is fier op zijn mooie dochter die het evenbeeld van haar moeder is geworden. Haar thuiskomst moet groots gevierd worden. Hij wil met haar pronken, haar aan zijn vrienden en kennissen laten zien, daarom organiseert hij een feest ter ere van Evelina's achttiende verjaardag. Wie ook maar een beetje van standing is, wordt uitgenodigd. De burgemeester, de wethouders, de dominee, maar ook de familie Feenstra uit Klazienaveen die een aantal turfstrooiselfabrieken langs de Verlengde Hoogeveense vaart bezit. De jongste zoon Lucas, die bijna tien jaar ouder dan Evelina is, is een doorgewinterde charmeur en een felbegeerde vrijgezel. Die enkele keer dat Lucas een meisje mee naar huis nam, kon het kind in de ogen van moeder Sofia geen genade vinden. En dat wist Jacob Westers. Die heeft zijn

huiswerk gedaan! En nu maar hopen dat het wat wordt tussen die twee. Dan zit hij geramd! Deze Lucas wordt met toeters en bellen ontvangen. Jacob is als de dood dat Evelina vandaag of morgen over de verkeerde jongen struikelt. Deze Lucas Feenstra is een uitgelezen kans!

De Feenstra's namen de uitnodiging gretig aan. Ze begrepen de bedoeling. Lucas werd in een duur maatpak gestoken. Kreeg duidelijke instructies in zijn oren gefluisterd. Dat hij maar goed begreep dat dit een buitenkansje was! Dat hij het niet verprutst. Jacob zoekt een opvolger voor zijn veenderij en kwaliteit voor zijn dochter!

Jacob heeft een orkestje geregeld, en koks en bedienden die voor eten en drinken zorgen. De stoelen in de grote salon worden aan de kant geschoven, het tapijt opgerold en de parketvloer gewreven zodat er gedanst kan worden. In het midden, aan het indrukwekkende plafond, hangt een nieuwe gaskroonluchter die een bonk licht uitstraalt. De drank fonkelt in de kristallen glazen. Deze avond is Evelina het stralende middelpunt en ze geniet met volle teugen. Van papa heeft ze een prachtige parelketting met een diamanten slot gekregen. Hij staat schitterend bij het donkerrood van haar fluwelen jurk.

Zodra het orkest begint te spelen is Lucas er als de kippen bij om Evelina ten dans te vragen. Maar daar steekt Jacob een stokje voor. De eerste dans is voor hemzelf, daarna staat hij zijn dochter met alle liefde aan de jongeman af.

Trots draait Jacob met zijn dochter rond en alle ogen zijn op hen gericht. Maar dan merkt hij dat de jaren ook aan hem beginnen te knagen en naar adem snakkend overhandigt hij Evelina aan Lucas Feenstra.

Als de koekoek zwijgt en de krekel spreekt, wordt de zomer oud. Op deze zwoele septemberavond is Gard onrustig. Al weken is hij braaf bij vader thuisgebleven, maar nu wil hij naar het café. Vader hangt half onderuit te dutten in zijn stoel. Gard heeft het huis opgeruimd, de vaat bij de boenbak gewassen en ondanks dat het nog niet koud is, heeft hij een turf op het vuur gegooid zodat vader tot bedtijd aan toe warm blijft.

‘Ik knijp er nog even tussenuit,’ zegt hij en hij trekt zijn jas aan. Evert opent lodderig zijn ogen en knikt.

Met grote passen kloeft Gard over de nu bijna uitgebloeide hei. Opgewekt steekt hij naar een enkeling zijn hand op.

Hij heeft echt zin in een glas bier en een fijn gesprek. Hij hoopt dat zijn broers er ook zijn. Wanneer hij de kroeg in stapt wordt hij met gejuich begroet. De sfeer zit er al goed in. De veenarbeiders hebben hun loon gevangen, er kan weer gedronken worden. In de hoek bij het buffet staan Toon en Job. Ze brullen en zwaaien dat Gard bij ze moet komen staan. Gard is precies op tijd, want Toon geeft een rondje weg. Hij heeft een heugelijke mededeling. Hij gaat op een stoel staan, maant om stilte en brult dan dat hij, Toon Donkers, vader wordt!

De omstanders juichen. Dat heeft hij mooi geflikt! Bravo! Ze trekken Toon van zijn stoel af en dan wordt hij aan alle kanten op zijn schouders geklatst en toegedronken. Daarna moet Job nodig een rondje geven, want hij wordt oom en dat is geen geringe prestatie. Gard kan er niet onderuit, hij moet en zal ook een rondje geven. Wanneer hij uren later met zijn handen diep in zijn broekszakken naar huis slentert, heeft hij spijt. Zijn zuurverdiende weekloon heeft hij er in één avond bijna helemaal doorheen gejaagd. Met elke stap die hij vooruitkomt, groeit de hekel aan zichzelf. Hij is geen haar beter dan al die anderen waar hij op neerkijkt.

Het is stil in de dorpsstraat. Hij heeft geen haast, de frisse lucht

doet hem goed en vader ligt toch al op bed. Die kruipt de laatste tijd een uur na het avondeten al de beddenkoets in. Het werk in het veen valt vader met de dag zwaarder. De man is versleten, oud en krom gewerkt. Midden in de Dorpsstraat passeert Gard de indrukwekkende villa van veenbaas Westers. Uit de vier hoge ramen aan de voorkant valt een klad licht en Gard hoort nu ook muziek. Hij staat stil en kijkt onbeschaamd, vanachter het spijlenhek, naar binnen. Daar wordt gefeest, gedanst en gedronken. Gard ziet notaris Van Eggen druk in gesprek met de burgemeester. De mannen dragen donkere pakken met gouden horlogekettingen die over hun buik hangen. Hun witte hemden hebben hoge boorden. De dames, in modieuze jurken met lange halssnoeren, dansen en zwieren. Ineens herinnert Gard zich waarom ze daar feestvieren. Evelina Westers is thuisgekomen. Daar, dat moet haar zijn! Ze huppelt aan de arm van een man. Ja, zij is het. Wat is het een dame geworden! Niet meer het meisje waarmee hij over de hei zwierf. Een butler manoeuvreert handig tussen de mensen door terwijl hij een blad met glazen rechtop probeert te houden. De muziek stopt, er wordt geklapt. Vrijwel meteen zet het orkest een nieuw deuntje in.

Gard is geïmponeerd door al die deftigheid, door zoveel weelde en rijkdom. Dat kunnen ze zich daar allemaal veroorloven door het geploeter van zijn vader, van zijn broers, door hem en zo vele andere sloebbers. Door hun harde werken kunnen die opgeprikte lui zuipen en zich volvreten. Een hittige woede stijgt in Gard op. Zijn handen omklemmen het hek alsof hij het eruit wil rukken. Kijk ze nou eens dik doen! En zijn broodmagere vader, oud en krom van de jicht, die niet weet hoe hij in bed moet liggen zonder pijn, die zonder morren het zware werk doet dat hem wordt opgedragen, ook al is het ver boven zijn krachten, die nog nooit een dure sigaar heeft gerookt of maar iets heeft gegeten van wat

daar op die schalen ligt, die moet nog steeds elke cent omdraaien. Gard balt zijn vuisten. Hij kan beter doorlopen, hij staat zich verschrikkelijk op te winden. Nijdig schopt hij tegen een steen. Hij grinnikt. Zijn handen jeuken om die steen door die verlichte ruiten te kegelen. Wat zullen die opgeprikte heren schrikken, en hij ziet het al voor zich hoe die hooghartige vrouwen zouden gillen en uit elkaar stuiven.

Ineens komt Evelina naar het raam gelopen en tuurt naar buiten. Gards adem stokt. Hij gaat rechtop staan en ziet haar zoekende ogen. En dan gebeurt het. Een moment kijken ze elkaar recht in de ogen. Aarzelend steekt Gard zijn hand op.

Met een driftig gebaar trekt ze de zware gordijnen dicht.

Ze heeft hem niet herkend.

Eindelijk is hij op de hei. Het pad loopt langs hoge heidestruiken en lage berkenbosjes. Trekvogels vliegen over. Trekvogels in septembernacht, ze maken de kersttijd zacht, overpeinst Gard als hij ze nakijkt. Hier en daar steken de hutten zwart af tegen de donkere lucht. Nergens brandt nog licht. Uit de vele vennetjes stijgt de damp omhoog. De witte wieven zijn wakker. Ze zweven tussen struiken door, likken aan een dorre stam tot ze plots oplossen. Wat was hij vroeger bang voor die nevelslierten. Witte wieven die in kuilen woonden, die je konden beheksen of je naar het moeras konden lokken zodat je wegzakte en voorgoed verdween in de drassige bodem. Hij deed het bijna in zijn broek als hij 's avonds een boodschap voor vader moest doen en de hei over moest. Maar nooit liet hij het merken, zijn broers zouden hem vierkant uitlachen en voor schijterd uitmaken. Nu weet hij dat het allemaal bangmakerij is van oude mensen die bij het haardvuur de gruwelijkste verhalen vertellen. Maar als jong broekie luisterde hij met ingehouden adem.

Door de ramen van hun huis schijnt een zwak licht naar buiten. Dat is vreemd. Zou vader nog op zijn? Hij hoestte wel, maar het klonk niet verontrustend. Gard versnelt zijn pas. Hij rukt de deur open, loopt langs de verschrikte geit en gaat, in het pikkedonker, in één ruk door naar de kamer.

Vader zit met dampende pijp aan tafel. Tegenover hem zit een negotievrouw, want Gard struikelt over de mand met koopwaar die vlak achter de deur staat. Vloekend kijkt hij zijn vader aan.

Vader springt op. ‘Benen optillen, jongen. Pak een stoel en vat ook een borrel!’

Gard is te verbijsterd om te reageren. Vader en die vrouw hebben allebei een glaasje voor zich staan en in het midden van de tafel staat de kruik.

‘Dit is Fien,’ zegt vader met een handgebaar terwijl hij wankel gaat zitten.

Omdat Gard niks zegt, gaat hij verder. ‘Ik ken haar van lang geleden. Ze kwam nog laat met haar negotie aan de deur. Wat denk je, hebben we wat nodig? Ze heeft van alles bij zich, en goed spul hoor.’

Fien knikt druk en lacht kakelend. De rillingen lopen over Gards rug rug als hij in die bijna tandloze mond en in dat gele, gerimpelde gezicht kijkt. Haar koolzwarte ogen loeren hem schrande aan. Ze blijft maar knikken terwijl haar handen onophoudelijk over haar rok strijken. Klauwachtige handen met dikke blauwe aderen. Ze draagt allerlei vreemdsoortige kleren over elkaar. Een bijeengeraapt, haveloos zootje. Haar lange grijze haar sliert bij elke hoofdbeweging over haar schouders.

Gard mompelt een groet, maar hij gaat er niet bij zitten. Hij opent zijn bedstee, schopt zijn laarzen uit, kruipt er met zijn kleren aan in en trekt nijdig de deuren tot op een kier. Met zijn handen onder zijn hoofd ligt hij boven op de dekens te luisteren. Hij heeft

er de pest in dat hij zich nu niet in de kamer kan uitkleden en zijn kleren over de stoel kan hangen zoals hij en vader dat gewend zijn. Vader en die vrouw smoezen. Gard vertrouwt het voor geen meter. Moet dat mens onderhand niet eens naar huis? Gaat zo'n vrouw bij nacht en ontij nog de hei over? Is ze niet bang om in het pikkedonker in een ven te lopen? Hij hoort zijn vader lachen. Dat voelt goed. Vader lacht zo zelden. Gard probeert te verstaan wat ze zeggen, maar hij wordt doezelig en zijn hoofd is zwaar van de genoten drank. En ook al wil hij nog zo graag weten wat ze daar uitspoken, hij valt in slaap.

Wanneer hij de volgende morgen zijn bedsteedeuren openduwet, staat Fien bij de tafel.

Ze houdt het brood tegen haar buik gedrukt en snijdt een snee af. Gard gaat zwijgend zitten. Fien reikt hem de plak brood aan. Omdat hij het niet aanneemt, legt ze het voor hem neer.

Vader, die achter naar het huisje is geweest en binnenkomt, schrikt als hij Gard ziet en weet zich geen houding te geven.

Vol minachting kijkt Gard zijn vader aan. Hij heeft allang begrepen waar Fien vannacht geslapen heeft. Het is om van te kotsen! 'Wat doet zij hier nog?' snauwt hij als zijn vader schuchter bij tafel aanschuift.

Hulpeloos kijkt vader de vrouw aan, maar Fien doet alsof het haar niet aangaat en gaat gewoon door met haar snijwerk.

Vader kucht, strijkt zijn haar naar achteren en zegt: 'Ja, zie je jongen, Fien was gisteravond doodmoe. Ze kwam hier enkel wat uitrusten. We kennen elkaar nog van vroeger en hoe gaat dat? Het was gezellig en we bleven praten tot het voor haar te laat was om nog terug naar haar eigen huis te gaan. Ik bood haar aan om hier te blijven.'

Gard spant zijn kaken. Fel kijkt hij zijn vader aan. 'Waar?'
'Waar?'

‘Waar heeft ze geslapen?’

Vader slaakt een diepe zucht. ‘Ja, hoor eens! Je verwacht toch niet dat ik zo’n oud mens op dat versleten matras bij de geit laat liggen?’

‘Waarom niet? Ik heb daar jaren gelegen en met mij had je ook geen medelijden. Ik heb er niks aan overgehouden!’

Evert loopt rood aan en slaat met zijn vuist op tafel. ‘Wat ik doe gaat jou geen bliksem aan. Ik heb mijn bedstee gedeeld, niet meer en niet minder!’

Onderhand heeft Fien voor elk vier dikke repen brood afgesneden, belegd met dunne plakjes spek. Ze wikkelt het brood voor ieder in een stuk papier en legt het voor hen neer.

‘Ik doe koffie in jullie flessen, dat is beter dan water met azijn. Foei, Evert, dat moet je niet meer drinken, daar word je zo mager van. Je zou je onderhand achter een bonenstaak kunnen verstoppen.’

Vader kijkt verrast op. ‘Is er dan nog koffie?’

‘Ik had nog in mijn mand.’

Ze schenkt uit de grote ketel voor ieder een kop goede koffie in en reikt hen die aan. Met wat over is vult ze de flessen. Gard drinkt zijn kroes leeg. Beste koffie! Het stemt hem iets milder tegenover de ongenode gast.

‘En vanavond bak ik pannenkoeken,’ zegt Fien met een grijns naar Gard.

‘Moet je onderhand niet eens naar huis?’

‘Je vader vroeg of ik een hortje wilde blijven,’ lispelt Fien met een bijna tandloze grijns.

‘Mijn huis is niet veel meer dan een tochtige, leuke hut en met de winter voor de deur is dat geen prettig vooruitzicht. Mijn vent,’ en ze slaat haar ogen omhoog, ‘de Heer hebbe zijn ziel, ligt al jaren op de begraafplaats, ik heb me voor niemand te haasten.’

‘Hebben wij mazzel,’ grijnst vader met een knipoog naar Gard en hij stompt hem jolig in zijn zij.

Gard graait zijn pak brood van tafel en zonder wat te zeggen kloeft hij naar buiten.

In het najaar is het meeste werk in het veen gedaan. De turven drogen niet zo hard meer. De mannen gaan weer wijken en greppels graven. Zwaar werk dat alleen de sterksten aankunnen. Op blote voeten en met opgestroopte broekspijpen staan ze in de modder te ploeteren.

De turven die genoeg gedroogd zijn, worden in ladingen per kruiwagen naar de schepen gereden. De schippers die de turven van de verveners hebben gekocht, moeten er zelf voor zorgen dat hun schip geladen wordt. Daarom ronselen ze kinderen die de turven op de kruiwagen stapelen, mannen die de volgeladen kruiwagens aan boord kruien en vrouwen die de turven in het ruim stapelen. Dat stapelen, loegen, is een secuur werkje, want de lading mag niet gaan schuiven. Boot na boot wordt volgeladen, pramen varen af en aan. Vanuit Meppel gaan de schepen richting Zwartsluis, waar de lading wordt overgeslagen op een grotere Meppeler praam die de overtocht over de Zuiderzee naar Holland maakt.

Ook Gard, zijn vader en zijn broers kruien om extra geld te verdienen.